

Српски

Путевима српских идиома

*Зборник у часті проф. Радивоју Младеновићу
поводом 65. рођендана*

Крагујевац, 2015.

Путевима српских идиома
Зборник у часті њроф. Радивоју Младеновићу њоводом 65. рођендана

Уредници

Проф. др Милош Ковачевић
Доц. др Владимир Поломац

Рецензенти

Проф. др Првослав Радић, Филолошки факултет у Београду
Проф. др Јелица Стојановић, Филозофски факултет у Никшићу
Проф. др Миланка Бабић, Филозофски факултет на Палама

За издавача

Проф. Радомир Томић, декан ФИЛУМ-а

Лектиура и коректиура

Бојана Вељовић

Превод резимеа на енглески

Даница Јеротијевић Тишма

Технички уредник

Стефан Секулић

Ликовно-графичка ојрема

Проф. Слободан Штетич

На насловној страници запис из збирке речи из Призрена, коју је сакупио Димитрије Чемерикић.
Преузето са интернет странице <http://www.prepis.org/items/show/26650>.

Штампа

Занатска задруга „Универзал” Чачак

Тираж

150 примерака

ISBN

978-86-85991-85-1

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ / 9

БИОГРАФИЈА ПРОФ. РАДИВОЈА МЛАДЕНОВИЋА / 13

БИБЛИОГРАФИЈА ПРОФ. РАДИВОЈА МЛАДЕНОВИЋА / 17

I Путеви српских дијалеката

Слободан РЕМЕТИЋ

НАД МОРФОЛОШКИМ КАРАКТЕРИСТИКАМА
ГОВОРА ЖЕЉОВЕ (КОД БАНОВИЋА) / 27

Срећко З. ТАНАСИЋ

ИЗ СИНТАКСИЧКЕ ПРОБЛЕМАТИКЕ СРПСКИХ
ГОВОРА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ / 53

Славољуб З. МАРКОВИЋ

О ДИЈАЛЕКАТСКОЈ (НЕ)УЈЕДНАЧЕНОСТИ
ЗАПАДНОСРБИЈАНСКОГ ИЈЕКАВСКОГ КОМПЛЕКСА / 63

Андреј Н. СОВОЛЕВ

БАБА ЈЕ ИЂЕЛА НА ПЛАНИНУ. ISH ÇU PLAKA:
ЗАМЕТКА ИЗ МРКОВИЧЕЈ / 73

Никола РАМИЋ

О ФОНЕТСКИМ ДИЈАЛЕКТИЗМИМА И ВАРИЈАНТНОСТИ РИЈЕЧИ / 81

Недељко БОГДАНОВИЋ

ЛЕКСИЧКИ СИСТЕМ ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ / 91

Јордана С. МАРКОВИЋ

ОЛАФ БРОК У СВЕТЛУ СРПСКЕ ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈЕ / 103

Рајна М. ДРАГИЋЕВИЋ

ЛЕКСИКА ОРИЈЕНТАЛНОГ ПОРЕКЛА ЗА ЉУДСКЕ
ОСОБИНЕ И ЕМОЦИЈЕ У КОСОВСКО-МЕТОХИЈСКИМ
ГОВОРИМА ПОЧЕТКОМ XX ВЕКА / 115

Драѓана РАДОВАНОВИЋ

ИЗ ОДЕВНЕ ЛЕКСИКЕ У СИРИНИЋКОЈ ЖУПИ / 139

Тања МИЛОСАВЉЕВИЋ

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА ГРУПА ИМЕНИЦА СА ХИПЕРСЕМОМ
'ОСЕЋАЊЕ' У СРПСКОМ ПРИЗРЕНСКОМ ГОВОРУ / 151

Михај Н. РАДАН

КАРАШЕВСКИ ТОПОНИМИ ФИТОНИМСКОГ
И ЗООНИМСКОГ ПОРЕКЛА / 171

Марија ВУЧКОВИЋ

НОВЕ УЛОГЕ БОШКАЧКОГ АРГОА / 181

Светлана ЂИРКОВИЋ

УПОТРЕБА ЦИТАТА У УСМЕНИМ НАРАТИВИМА О
ТРАДИЦИОНАЛНОЈ МЕДИЦИНИ У ИБАРСКОМ КОЛАШИНУ:
ОД ИСТИНИТОСТИ ДО ЕВИДЕНЦИЈАЛНОСТИ / 207

Гордана ДРАГИЋ

ИЗ СИСТЕМА ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА У БАНАТСКИМ ГОВОРИМА
Ш-В ДИЈАЛЕКТА И ЈЕДНОГ НЕТИПИЧНОГ К-Р ГОВОРА (II) / 231

Стијанислав СТАНКОВИЋ

Веселинка ЛАБРОСКА

ЗА СРПСКО-МАКЕДОНСКАТА ЈАЗИЧНА ИНТЕРФЕРЕНЦИЈА
НА МОРФОСИΝТАКСИЧКО РАМНИШТЕ КАЈ
МАКЕДОНЦИТЕ ВО ЈУЖЕН БАНАТ / 241

Motoki НОМАСИ

OBSERVATIONS ON THE USE OF PAST TENSE FORMS IN BANAT
BULGARIAN IN THE CONTEXT OF LANGUAGE CONTACT
WITH SERBIAN: THE CASE OF МАТИЈА ВАНЉОВ / 255

Марина ЈУРИШИЋ

ПРЕДЛОЗИ ЗБОГ И РАДИ У СРПСКИМ НАРОДНИМ ГОВОРИМА / 267

Милош ЈУКОВИЋ

ДИЈАЛЕКАТСКА КОМПОЗИЦИЈА НОВОНАСЕЉЕНИХ КРАЈЕВА
ТОПЛИЧКОГ И ВРАЊСКОГ ОКРУГА 1878 –1912. ГОДИНЕ / 285

Бојана ВЕЉОВИЋ

УПОТРЕБА ПОТЕНЦИЈАЛА У ГОВОРУ ТУТИНА / 309

II Путевима историје српског језика и писма

Вања СТАНИШИЋ

О „СРПСКОЈ ДИПЛОМАТСКОЈ МИНУСКУЛИ“ ЈОШ ЈЕДНОМ / 331

Владимир Р. ПОЛОМАЦ

АНТРОПОНИМИЈА ВОДИЧНИЧКОГ ПОМЕНИКА
(СКОПСКА ЦРНА ГОРА, XVI ВЕК) / 341

Миодраг В. ЈОВАНОВИЋ

ДВИЈЕ ОСОБИНЕ ГЛАСОВНОГ СИСТЕМА ВУКОВЕ ПИСМЕНИЦЕ
У ПОРЕЂЕЊУ СА ГОРСКИМ ВИЈЕНЦЕМ / 351

Видан В. НИКОЛИЋ

О ВУКОВОЈ ТЕРМИНОЛОШКОЈ СИНТАГМИ РАСПУСНА
КЊИГА – ЛИНГВОКУЛТУРОЛОШКИ АСПЕКТ / 367

Марјин СТЕФАНОВ

О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ У ПОЛИТИЦИ НА ПОЧЕТКУ 20. ВЕКА / 379

III Путевима српског стандардног језика

Радоје Д. СИМИЋ

Јелена Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ

‘НАЧИНИ ИЗЛАГАЊА’ У УСТАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ / 395

Милош М. КОВАЧЕВИЋ

ТИПОВИ АПСОЛУТНОГ КОМПАРАТИВА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 411

Тијана АШИЋ

ИДИОМАТСКЕ ТЕЛИЧКЕ КОНСТРУКЦИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 431

Димка САВОВА

СПЕЦИФИЧНОСТ КОМУНИКАТИВНЕ СИТУАЦИЈЕ У
КОМУНИКАЦИЈИ НА ИНТЕРНЕТ ПРИЧАОНИЦИ / 441

Божинка ПЕТРОНИЈЕВИЋ

ТВОРБЕНИ ОБРАСЦИ ГЕРМАНИЗАМА У
САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 451

Сања БУРОВИЋ

ТВОРБЕНО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ЛЕКСЕМЕ *КЉУЧ* / 465

Милица РАДОВИЋ ТЕШИЋ

ОСВРТ НА ЛЕКСИКУ ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА / 473

Марија БИНЂИЋ

ЛЕКСИКА ТУРСКОГ ПОРЕКЛА У 19. ТОМУ РЕЧНИКА САНУ / 479

Тања ТАНАСКОВИЋ

КОЛОКАЦИЈЕ У РОМАНУ *ПЕТРИЈИН ВЕНАЦ*
ДРАГОСЛАВА МИХАИЛОВИЋА / 491

Милка В. НИКОЛИЋ

О ЗНАЧАЈУ *БУКВАРА* АДАМА ДРАГОСАВЉЕВИЋА (1825)
У РАЗВОЈУ БУКВАРСКЕ НАСТАВЕ КОД СРБА / 505

Светлана Ђирковић¹
Српска академија наука и уметности
Балканолошки институт

УПОТРЕБА ЦИТАТА У УСМЕНИМ НАРАТИВИМА О ТРАДИЦИОНАЛНОЈ МЕДИЦИНИ У ИБАРСКОМ КОЛАШИНУ: ОД ИСТИНИТОСТИ ДО ЕВИДЕНЦИЈАЛНОСТИ²

Антрополошко-лингвистичким теоријско-методолошким приступом у овом раду анализирани су примери ексерпирани из екстензивног разговора са једном саговорницом из Ибарског Колашина на тему традиционалне медицине. Анализа има за циљ да покаже с једне стране разлике између цитирања формула у наративима о колективном знању традиционалне медицине, које су део фолклорног текста, и употребе цитата у наративима о индивидуалном знању традиционалне медицине. С друге стране, употреба цитата у наративима о индивидуалном знању има за циљ да динамизује конверзацију, допринесе истинитости испричане приче и отклони сумњу у успешност примењеног традиционалног лечења.

Кључне речи: теренска истраживања, усмени наративи, традиционална медицина, цитирање

1. Лингвистичка истраживања рапортивног/ директног говора/ цитирања

Рапортивни, директни говор, и/или цитат термиолошки означавају појаву говорникове репродукције туђег говора у актуелној језичкој интеракцији. Рапортивни говор анализиран је из перспективе како формалне лингвистике, тако и из перспективе прагмалингвистике, антрополошке лингвистике, дијалектологије, конверзационе анализе, лингвистичких дисциплина које укрштају теоријско-методолошке приступе различитих хуманистичких дисциплина у својим истраживањима.

Корпуси на којима почивају теорије и анализе рапортивног говора и цитата разликују се у англосаксонској и у српској научној заједници – у англосаксонској литератури анализирани су углавном корпуси усменог језика, док су у српској литератури углавном анализирани приме-

1 scirkovic@hotmail.com

2 Овај прилог је резултат рада на пројекту „Језик, фолклор и миграције на Балкану” Балканолошког института САНУ (бр. 178010), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ри ексцерпирани из књижевних дела, дневних новина и других периодичних публикација, као и измишљени примери од стране аутора радова.

Анализом корпуса усменог језика, нпр. корпуса разговора за столом у данским породицама (Johansen 2011), корпуса конверзационих наратива грчких адолесцената (Lamproroulou 2011), корпуса аудио-снимака телефонских разговора и видео-снимака разговора на послу нативних говорника руског језика у САД-у (Bolden 2004), корпуса телефонских разговора у Великој Британији и САД-у (Holt 1996), дошло се до закључака да је циљ употребе рапортивног говора/ директног говора/ цитата у конверзацији драматизација и живост речи, оживљавање карактера, контекстуализација информације, скретање пажње на поенту наратије, као и на доказивање (Johansen 2011: 2848; Holt 1996: 225), постизање ефектности и динамичности наратије (Lamproroulou 2011: 3375). Цитат употребљен у наративу ефектно је и економично наративно средство које дозвољава говорнику да наводи исказе онако како су се појављивали, и на тај начин се избегава потреба за тумачењем или сумирањем (Holt 1996: 236), а слушаоцима пружа могућност да искусе аспекте оригиналног догађаја (Clark, Gerring 1990: 793). Такође, њиме се преноси аутентична информација, имплицира се већа поузданост извора информација, омогућава говорнику да да објективност исказу, цитираном говорнику се дозвољава да „говори сам за себе” (Holt 1996: 230). Ипак, англосаксонски лингвисти постављају питање да ли је директно, дословно цитирање могуће. Софија Лампропулоу (Sofia Lamproroulou) указује да се директно цитирање у говорном контексту мора рачунати као репрезентација или реконструкција говора, а не као стварна репродукција оригиналног исказа (Lamproroulou 2011: 3375). Сличног је мишљења и Мариен Јохансен (Marianne Johansen) – иако рапортивни говор може бити репродукција говора који се појавио у претходној интеракцији, говорник који користи рапортивни говор није у могућности да обезбеди дословну репродукцију, већ рапортивни говор садржи и мишљење и осећања неког другог говорника (Johansen 2011: 2848).

И анализа конверзације је показала нека формалнолингвистичка својства употребљеног рапортивног/ директног говора одн. цитата у конверзацији, а с обзиром на то да се анализирају различити језици, чини се да сви језици имају сличан поступак уоквиравања цитата, односно његово маркирање у конверзацији – задржава се лице, просторна и временска дејкса оригиналних речи (Lamproroulou 2011: 3375; Holt 1996: 222), задржава се оригинална прозођија (Holt 1996: 223). Цитирани говор се уводи углавном клаузом која садржи именовање говорника и рапортивног глагола – углавном глагол говорења, с тим да су варијације у позицији субјекта и предиката у клаузи могуће, а могуће је и изостављање неког елемента овог оквира (Bolden 2004: 1080; Holt 1996: 224). Цитирани говор се, међутим, не мора маркирати синтаксичким средствима већ и паузама, променом квалитета гласа, висином тона гласа, променама у фазијалној експресији и гестовима (Bolden 2004: 1085).

Српски лингвисти се баве анализом примера ексцерпираних из књижевних дела, дневне и периодичне штампе, па чак примерима за које сматрају да припадају говорном корпусу српског језика, фокусирајући се углавном на синтаксичке особине директног говора. Како наводи Јелена Рајић, цитирани дискурс настаје интегрисањем одређеног исказа у нови чин исказивања, при чему говорник поштује, у већој или мањој мери, речи говорника кога цитира, или реконструише његов исказ у складу са својим комуникативним намерама. Говорник има могућност да дати исказ пренесе дословно, парафразира, резимира, пародира, подвргне иронији и критички преиспита, што зависи од врсте дискурса, циља који следи и утиска који жели да произведе на читаоца (Рајић 2010: 519). У случају употребе управног (директног) говора приповедач подржава индивидуална говорна својства ликова, чијим исказима даје (мада не обавезно) један наративан оквир (*verbum dicendi* или неку врсту уводне реченице која описује различите околности ситуације исказивања) (Рајић 2010: 521). Истог је мишљења и лингвиста Милош Ковачевић – у синтаксичкој конструкцији управног говора заменички и лични временски облици усклађују се према ономе чије се речи преносе (према говорнику), па се туђи говор у директном говору с обзиром на облике времена и деиктичких речи потпуно подудара са оригиналним исказом (тј. са обликом исказа његовог „творца”) (Ковачевић 2012: 16). Ковачевић анализира само типове и подтипове модела и подмодела туђег говора који се међусобно разликују најмање по једној морфосинтаксичкој и/ или правописној особини. За разлику од формалнолингвистичког приступа анализи текста, новину представљају радови Наталије Панић Церовски, која се пре свега бави цитирањем у разговорном језику (и то не само српском). Студије Н. Панић Церовски (и њених сарадника и коаутора студија) посвећени су цитирању у формалном и неформалном дискурсу (Панић Церовски 2013), маркерима цитирања у српском и словеначком језику (Panić Cerovski et al 2012), прозодијским и паралингвистичким маркерима цитирања у разговорном језику (Панић Церовски 2012).

2. Евиденцијалност и цитирање

Виктор Фридман, један од најзначајнијих балканских лингвиста, велики број својих радова је посветио категорији евиденцијалности како у балканским језицима, тако и у кавкаским. Како Фридман наводи, сваки језик је у могућности да изрази извор информација који потиче од говорника. Најубичајенија средства су лексичка и синтаксичка (Фридман 1982: 149). Анализирајући граматичке форме у служби категорије евиденцијалности у бугарском, македонском и албанском језику, Фридман сматра да разматране форме могу да се користе за потребе евиденцијалности, и често је то случај, али чињеница да то није увек случај значи да евиденцијалност није инхерентна у овим облицима, већ да је резултат комбинације постојећег значења када се форма употреби и контекстуал-

ног значења. Самим тим, ове форме нису специјално евиденцијалне форме већ форме контекстуално подобне за изражавање евиденцијалности (Friedman 1986: 169).

У обимној студији лингвисте Људмиле Поповић, која је посвећена категорији евиденцијалности у српском и украјинском језику, евиденцијалност се дефинише као семантичка категорија која обухвата стратегије и операције лингвистичког кодирања информације у вези са извором онога што чини суштину пропозиције која је у тесној спрези са епистемичком модалношћу. Епистемичка модалност се у раду Људмиле Поповић схвата као семантичка категорија која обухвата граматичка, лексичка, прозодијска средства исказивања степена вероватноће пропозиције изражене реченицом коју изговара говорно лице (Поповић 2012: 315).³ С обзиром на то да се Поповић бави свим могућим језичким манифестацијама евиденцијалности, овом приликом биће скренута пажња само на оне језичке карактеристике које Поповић назива рапортивност. Како она наводи, у рапортивну евиденцијалност спадају и случајеви цитирања и аутоцитирања. Међутим, и на овом месту Поповић наводи само лексичка средства која маркирају ову врсту евиденцијалности (нпр. *наводно, бајаџи, као бајаџи, њренели су* и сл.) (Поповић 2012: 325). У истраживању Ј. Поповић евиденцијалност се посматра као функционално-семантичка категорија која обухвата језичка средства различитог нивоа у функцији указивања на извор информације која се преноси. Морфолошка категорија евиденцијалности чини језгро одговарајуће функционално-семантичке категорије у бугарском, македонском, албанском, турском, јерменском и бројним другим језицима, док у језицима које Поповић анализира – српском и украјинском, реч је о функционално-семантичком пољу евиденцијалности без морфолошког језгра. Евиденцијалност се у тим наведеним језицима реализује лексички – помоћу одговарајућих уводних конструкција и речи, посредством речи-морфема (везника-партикула), модалних глагола, али и одговарајућим синтаксичким конструкцијама (Поповић 2012: 331–332). Људмила Поповић посебну пажњу посвећује рапортивној евиденцијалности на коју указују уводне конструкције са глаголима говорења, чија је основна функција дискурсна – наведене уводне реченице служе као анафоричка средства постизања кохезије у тексту. Уводне реченице у овом случају потврђују да аутор истиче личну одговорност за информацију коју преноси (Поповић 2012: 381). У примерима које користи као илустрацију за своје лингвистичке претпоставке – ексцерпирани из дневне штампе, књижевних дела, али и из свакодневног живота, Поповић уопште не узима у обзир цитирање у усменом говору, већ за њу рапортивност представља преношење информације из друге руке, али у форми индиректног говора.

3 Категоријом евиденцијалности на материјалу балканског текста бави се лингвиста Максим Макарцев (Макарцев 2014).

У том смислу, неопходно је ставити фокус на усмени говор и анализирати цитате употребљене у њему – истражити како њихова формалнолингвистичка својста, тако и функцију, циљ употребе и сл. у различитим типовима наратива. Овај прилог има управо тај циљ.

3. Теренска истраживања Ибарског Колашина

Дисциплинарно различита теренска истраживања Ибарског Колашина спровођена су у више наврата. Антропогеографска истраживања вршена су пре Другог светског рата, 1936. године, а после Другог светског рата 1950. и 1951. године (Лутовац 1954). Лингвистичка теренска истраживања узимају маха седамдесетих година 20. века, а целовит дијалектолошки опис говора Ибарског Колашина објављује Маринко Божовић 2002. године (Божовић М. 2002). Осамдесетих и деведесетих година 20. века и почетком 21. века Благоје Божовић објављује своје етнографске и фолклористичке радове настале на основу истраживања истог овог простора (Божовић Б. 1988, 1988а, 1990, 1997, 2005). Интердисциплинарни часопис *Башњина*, који данас излази у Лепосавићу и посвећен је изучавању традиције, културе и говора Косова и Метохије, деведесетих година 20. века актуализује ареал Ибарског Колашина. Трећи том *Косовско-метохијског зборника* (2005), који издаје Српска академија наука и уметности из Београда, у целини је посвећен Ибарском Колашину, а садржи и радове из народне традиције Ибарског Колашина. Етнолингвистичка и фолклористичка теренска истраживања Ибарског Колашина обављана децембра 2004. и маја 2005. године резултирала су зборником радова о природи и традицијској култури Ибарског Колашина (Стојановић (ур.) 2009).⁴ У овим теренским истраживањима примењиван је етнолингвистички упитник Ане Плотникове (Плотникова 1996), с тим да се истраживачи нису у потпуности придржавали овог упитника ни теренске етнолингвистичке методологије. Упитник Плотникове је у теренским истраживањима Ибарског Колашина пре коришћен као списак тема за разговор, уз инсистирање на контексту у коме се обавља теренски разговор.⁵ Као што је већ у антро-

4 У наведеним истраживањима учествовали су истраживачи: Миљана Стојановић (Институт за прехранбене технологије, Нови Сад), Милош Луковић, Биљана Сикимић и Светлана Тирковић (Балканолошки институт САНУ, Београд) и Смиљана Ђорђевић (Институт за књижевност и уметност, Београд). Теренска истраживања обављена су у насељима: Чечево, Придворица, Јабука, Дријен, Угљаре, Превлак, Лучка Ријека, Бурлате, Загуље, Зубин Поток, Црепуље, Доњи Јасеновик, Брњак, Витаково, Зупче, Врба, Шипово, Бубе, Јунаке, Горњи Стрмац, Калудра, Вељи Бријег и Јагњеница. Комплетна снимљена грађа чува се у дигиталној форми у звучном архиву Балканолошког института САНУ у Београду заједно са грађом забележеној по истој теренској методологији на северном Косову (2001), копијом грађе снимљене у оквиру пројекта *Истраживање словенских љубавних прича на Косову и Метохији* (2002–2003), грађом из метохијских енклава Бање, Суво Грло и Црколез (2005) и из Бањске (2005).

5 О развоју методологије теренског рада, прилагођавању и изменама упитника Плотникове, креирању нових упитника за потребе истраживања специфичних

полошко–лингвистичким радовима наглашавано (Ćirković 2008, Сикимић 2012, Сикимич 2014), овакви разговори могу само делимично да користе класичној етнолингвистичкој анализи, с обзиром на константно преплитање за етнолингвисту релевантних и ирелевантних података, али су драгоцен извор података о традиционалним и личним вредностима, погледима на свет и све оно што га чини, те овакав материјал могу користити и друге дисциплине (нпр. антропологија, психологија, социјална историја итд.). Питања из упитника врло често су само повод за разговор, с обзиром на знатно шире научне претензије – архивирање аудио-грађе, један од већих научних подухвата истраживачког тима Балканолошког института САНУ. Саговорницима је у разговору дозвољено да искажу свој став о постављеном питању или да шире коментаришу испитивану појаву из традицијске културе, као и да је повежу са сопственим искуством или актуелним друштвеним стањем. Истраживачки тим Балканолошког института у својим истраживањима инсистира и на разговорима о приватној, усменој и локалној историји, биографским причама и сл. Иако су дијалози дириговани питањима из упитника, дигресивни коментари саговорника преобликују форму разговора, разговори престају да буду у потпуности дириговани, те се зато могу назвати и полудиригованим. Теренско искуство истраживачког тима довело је до тога да се списак тема за разговор допуни оним темама које нису предвиђене упитником Ане Плотникове, као и оним које су се током рада на терену показале као фреквентне (нпр. традиционална медицина и ветерина, магијски текстови, веровања о биљкама и животињама, традиционална метеорологија и астрономија).

4. Етноботаника

Фолклористичка теренска истраживања обављана у оквиру летње школе српског фолклора на тему „Биље у српском фолклору и народној књижевности: значења и функције”, у којој су учествовали сарадници Центра за истраживање српског фолклора, у оквиру Одсека за српску књижевност Филозофског факултета у Новом Саду посвећена су етноботаници, и у великој мери користе теренску методологију коју је развио истраживачки тим Балканолошког института САНУ. Резултат ових истраживања јесте приручник „Биље у традиционалној култури Срба: приручник фолклорне ботанике” (Карановић, Јокић (ур.) 2014). Како је указано у напоменама приређивача „ [наведену] тематску целину повезује занимање за биљни свет и веровања о њему у прошлости (рефлектовано у обредно-магијској и исцелитељској пракси, као и у усменом стваралаштву), што је уједно основа за испитивање савремених народних веровања и знања о свету флоре, те примене тих знања, односно употребе и злоупотребе биља у народном лечењу и у друге сврхе данас” (Карановић,

заједница види више у: Сикимић 2012, Сикимич 2014.

Јокић 2014: 157).⁶ У другом тому овог зборника (Карановић (ур.) 2014) у студији Биљане Сикимић *Како разговарати о биљкама?* осим антрополошко-лингвистичке анализе разговора са (полу)професионалним сакупљачима лековитих биљака, приложен је и посебно састављен упитник за истраживање функције биљака у нематеријалној баштини намењен разговорима са обичним саговорницима (не и компетентним биљарима и траварима) (Сикимић 2014). Овим упитником попуњене су празнине у упитницима који се углавном користе у теренским истраживањима нематеријалне културе. Рад на терену са оваквим саговорницима представља својеврстан изазов за истраживача, јер да би се добио квалитетан теренски материјал из ове области и сам истраживач мора бити припремљен за истраживања ове теме.⁷ Истраживач би морао бити упућен у болести, и однос према болестима, третману (третирању) болести, методе лечења, припрему препарата који се сматрају лековима и сл.

Теренска антрополошко-лингвистичка истраживања истраживачког тима Балканолошког института показују да за истраживањима традиционалне медицине и те како постоји потреба. Превасходно због тога што је знање традиционалне медицине ексклузивно знање појединца, и разликује се од колективног знања и праксе локалне заједнице. А такође, с обзиром на то да се то ексклузивно индивидуално знање неретко повезује са магијском праксом,⁸ те у јавности има негативну конотацију, постоји зазор од изучавања ове теме због могуће злоупотребе у ненаучне сврхе.⁹

6 Зборник радова веома сличног карактера публикован је у Шведској (Svanberg, Łuczaj (eds.) 2014).

7 Фолклориста Смиљана Ђорђевић Белић сматра да комплетна слика једне традицијске културе, посебно оног њеног сегмента који се тиче бајања, у многоме зависи од специјализованости, одн. неспецијализованости теренског истраживања у смислу искључивог усмеравања на ову област традицијске културе, али у многоме зависи и од етнографског знања и искуства (Ђорђевић 2008: 390–391). Види више и у Ћирковић 2008: 153.

8 Такав је случај у српским селима у околини Неготина (Ћирковић 2007).

9 Један од примера злоупотребе етнографских података у ненаучне сврхе јесте велика продукција „популарних” чланака о традиционалној култури Влаха, поготово оних елемената традицијске културе ове заједнице који се тичу посмртних ритуала и култа мртвих. Већ је указивано на то да је могуће да је посвећивање посебне пажње овим елементима традицијске културе Влаха од стране научника, првенствено етнографа, довело до хиперпродукције оваквих чланака (Ђирковић 2007: 470). Како истиче фолклориста Смиљана Ђорђевић Белић, бајање може од стране информатора бити оцењено као нешто што би за слику заједнице коју истраживачу пружају било „нерепрезентативно”, „назадно”, „примитивно”, с обзиром на то да је неодвојиво од вере у магијску моћ речи и ритуалних радњи. Овакав однос према бајању је последица дестабилизације поверења у магију или чињенице да се овакав вид лечења може видети као оно што је „изван” званичне религије (Ђорђевић 2008: 392). О негативном ставу према бајању као виду традиционалне медицине уп. Ђорђевић 2008: 392.

5. Корпус

Током теренских истраживања Ибарског Колашина прикупљен је обиман материјал. За потребе овог рада коришћени су разговори само са једном саговорницом, вођени у више наврата децембра 2004. године у месту Загуље у кући саговорнице. Укупно трајање разговора је око пет сати. Разлог за издвајање једне саговорнице из комплетне групе саговорника са којима је разговарано током ових теренских истраживања је двојак. С једне стране, саговорница поседује изузетан дар за наратију, изузетан је познавалац традицијске културе, а с друге стране, у Ибарском Колашину је позната као традиционални „лекар”, познавалац биља и њихове припреме.¹⁰

Из комплетног забележеног материјала са овом саговорницом, за потребе овог рада транскрибовани су само они делови разговора у којима је фокус на опису примењиваних метода традиционалне медицине.¹¹ С обзиром на то да овај рад има за циљ да укаже на употребу и функције цитата и усменим наративима о традиционалној медицини и традиционалном лечењу, наставак рада биће подељен у две целине. У првој целини биће анализирани они примери из наратива у којима су наведени описи колективних ритуала за заштиту од болести, док ће у другој целини фокус бити на цитатима употребљеним у примерима који описују индивидуалну ритуалну праксу у лечењу појединих болести. Важно је напоменути да је у свим примерима навођења цитата у наративима дошло до ортографске интервенције истраживача, односно, транскриптора разговора – сви цитати су маркирани знацима навода.

6. Колективно и индивидуално у традиционалној медицини

Једна од основних карактеристика наратива који садрже колективно знање медицинских ритуала, како је наведено у студији Ćirković 2008, јесте да не постоји препрека у исказивању магијских формула. Магијска формула је саставни део колективног знања, то су формуле које се исказују ради заштите од појединих болести, али и ради заштите од различитих елементарних непогода: града, ветра, јаке кише, суше и сл. За такву врсту магијске формуле не постоји забрана преношења „неупућеном” лицу, тј. истраживачу. Питање које је постављено у наведеном раду, а за које се и данас после скоро деценије теренског истраживачког рада не назире одговор јесте зашто су заштита од неких болести, а самим тим поступци и магијска формула, саставни део колективног знања, а заш-

10 Саговорница је приликом истраживања Ибарског Колашина испунила готово све услове идеалног саговорника, те су у студији Ćirković 2008 истакнуте наративне стратегије које саговорница користи не би ли свој живот и догађаје у њему учинила „вредним причања”, док су у студији Ћирковић 2009 дати транскрипти оних делова разговора у којима се дају описи лечења, припрема лекова, познавање биља.

11 Овако посебно издвојен корпус садржи 9.041 реч, тј. 36.914 карактера.

тита од неких других болести део индивидуалног знања и представља табу за друге чланове исте локалне заједнице, а поготово за истраживача (Ćirković 2008: 157–158).

За разлику од колективно примењиваних ритуала традиционалне медицине, индивидуално знање традиционалне медицине и њених пракси и ритуала припада само одабраном појединцу, научено или наслеђено оним путем које само локална заједница може да разуме.¹² Изговарање магијске формуле која лечи поједине болести представља вербални табу, што се уклапа у тезу о преношењу такве врсте знања само одабраним појединцима. У наведене магијске формуле улазе и оне формуле намењене лечењу од урокљивих очију, а тема бајања реферише на област тајне праксе народне културе, а чување тајне представља нормативни захтев те праксе (Тодорова Пиргова 2003: 11; Ćirković 2008: 160).

7. Употреба цитата у наративима о колективном знању традиционалне медицине

Кључна реч у колективном знању традиционалне медицине је управо формула која се изговара приликом обављања ритуала којим се заједница штити од болести, а која за неупућено лице, у конкретном случају истраживача, не представља вербални табу.¹³ Формуле које су вербални део ритуала, без обзира на своју кратку форму сврставају се у фолклорне текстове.¹⁴ С обзиром на то да су разговори вођени током истраживања у Ибарском Колашину имали за циљ да покрију комплетну традицијску културу, једно од питања истраживача се односи и на колективне ритуале, одн. ритуале које практикује читава заједница, са циљем да се заштити од болести. У примерима који ће уследити [1] и [2], описан је ритуал који се практикује у породици са циљем да се заштити од болести, која у наведеним примерима има чак неколико назива: *кашљиња*, *мађарши*, *кашаљ*, *велики кашаљ*, са свим околностима и детаљима везаним за ритуал.

У примеру [1] цитат који саговорница изговара, који има функцију формуле у ритуалу, не садржи лексичку компоненту оквира цитата (одн. формуле), с обзиром на то да су у опису ритуала наведени актери – *оне* (може се само претпоставити да се односи на жене у породици), *[покупи] све фамилију и колевку и ћецу и све, ко су мала и велика*. Оквир цитата чини само глагол *вичу*, којим се поред говорења (глаголи говорења или *verba dicendi*) истиче и начин на који се изговара формула – гласно, сви

12 Теренска истраживања традицијске културе у североисточној Србији показују и друге начине усвајања специфичног знања бајања, нпр. „божанском интервенцијом”, посредним усвајањем, усвајање посматрањем и сл. (Ђорђевић 2008: 394).

13 Овом моделу припадају и ритуали који се практикују ради заштите од елементарних непогода – града, ветра, суше и сл., с тим да они овом приликом неће бити анализирани с обзиром на то да је фокус анализе на ритуалима традиционалне медицине.

14 Овом приликом неће бити анализиран садржај и значење исказаних формула, одн. фолклорних текстова.

углас и сл. Иначе, лингвисти истичу да рапортивни оквир који се користи за раздвајање рапортивног говора од говора актуелног говорника има форму клаузе ‘говорник + рапортивни глагол’, који дефинише почетну границу између актуелног и рапортивног говора (Bolden 2004: 1073).¹⁵ С обзиром на формулативни карактер, у цитату су глаголи употребљени дословно у глаголским облицима који се користе у формули *бисмо, изгоресмо, не боловасмо, изгоресмо*. Лингвисти иначе сматрају да се у конструкцијама управног говора (тј. у цитатима) заменички и лични временски облици усклађују према ономе чије се речи преносе, па се туђи говор у директном говору с обзиром на облике времена и деиктичких речи потпуно подудара са оригиналним исказом (Holt 1996: 223–224, Lamproroulou 2011: 2275, Ковачевић 2012: 16), тј. упућују на одређени извор информације (Поповић 2012: 376).

[1] (А кажите ми, овај, је л’ се, сад сам се сетила кад сам питала за те ватре, да л су се ложиле око деце, је л био неки дан кад се палила кучина овако у круг?) А, пали се то. То се пали кад се чује болес, дошао грип у село у ту и ту кућу, дошла, ова, кашљиња нека, није грип, кашљиња, кашље се, кашљиња, слободно. Е, оне потрчи, узне кучину, и то нарочито која је пролетна, и лепо, покупи све фамилију и колевку и ђецу и све, ко су мала и велика, и ону кучину растури око онога робља, и запали. И вичу, „У ватру бисмо, не изгоресмо, у болес бисмо, не боловасмо, у ватру бисмо, изгоресмо”, три пут.

У примеру [2] који представља наставак претходног примера, односно у комплетном наративу представља онај део у коме се неки елементи описиваног ритуала понављају, а неки елементи служе као допуна, односно додавање детаља описиваног ритуала (инструменти употребљени у ритуалу, реалије...) два пута се јавља формула цитат. Рапортивни оквир је неизмењен – у првом цитату садржи и именовање говорника – *она* и глагол *викала*, док рапортивни оквир другог цитата не садржи именовање говорника (као и у примеру [1], јер су у опису ритуала наведени учесници), али садржи глагол – *вичу*. Иако је реч о истој формули цитату као и у претходном примеру ([1]), уочава се да су формуле цитати у примеру [2] донекле измењени – у првом цитату се чак уочава аутокорекција – *не избо, њреболесмо*, док је други цитат у истом примеру допуњен лексемом која у претходним цитатима није наведена – *њоклојисмо*. Као и у примеру [1] заменички, лични временски глаголски облици и деиктичке речи потпуно се подударају са оригиналним исказом.¹⁶

15 За рапортивни оквир Милош Ковачевић користи термин *ауторска дијаскалија* (Ковачевић 2000: 246, Ковачевић 2012: 16).

16 Иако у овом раду фолклорни текст и његов сиже нису у фокусу истраживања, тј. његова стабилност, иновације, импровизације, перформативност и сл. неопходно је напоменути да су наведена научна питања у фокусу истраживања фолклориста, уп. нпр. Ђорђевић 2008. Фолклориста Смиљана Ђорђевић Белић скреће пажњу и на то да је у традицији гуслања фрагментарност неминовни пратилац извођења у природном контексту. Смењивање извођача, комбиновање певања из гусле и парафраза текста садр-

[2] И после сџд кад је исекла то, она викала „У огњу бисмо, не изгоресмо, у болес бисмо, не избо, преболесмо”, ето тако. То је та болес. Магариш, кашаљ, велики кашаљ. Магариш се звао. То наћвар био од дрвета. Поклопац имао, као ковчег, као сандук. Наћвар се звао. Ту један пресек брашњо, у друго овамо сандуче се месило. Е они ујутру пре сунца кад чују да та кашаљ, они затворе дете у наћвар. Поклопац спуште, подрже га, не баце га баш они у брашно. И три пут, поклапу, изваде га, поклапу га и вичу, „у болес бисмо, поклописмо, не боловасмо” и то тако.

6. Употреба цитата у наративима о индивидуалном знању традиционалне медицине¹⁷

Без обзира на то да ли је реч о колективном или индивидуалном знању традиционалне медицине, у ритуалима који се спроводе у оба случаја постоје формуле, односно, фолклорни текстови. У зависности од географског простора у Србији, формула коју изговара народни лекар приликом лечења (или третмана) може, али и не мора представљати вербални табу.¹⁸ Управо због тога што је у неким истраживачким ситуацијама тешко, или немогуће доћи до тражене или очекиване формуле (фолклорног текста), такво истраживање очито за истраживача не представља превелик изазов. Истраживања лингвисте Светлане Ђирковић и фолклористе Смиљане Ђорђевић Белић скренула су пажњу на ово донекле у науци занемарено питање (Ђирковић 2007; Ђирковић 2009; Ђирковић 2008; Ђорђевић 2008; Ђорђевић 2011; Ђорђевић Белић 2012). Међутим, поставља се питање зашто се уопште узимају у обзир наративи о индивидуалном знању традиционалне медицине у раду у коме се разматра употреба цитата, када у оваквим наративима изостају цитиране формуле.

Основна карактеристика усмених наратива из Ибарског Колашина који садрже индивидуално знање традиционалне медицине јесте изостављање описивање ритуала, што произилази из ексклузивитета поседо-

жаја, прекидање извођења коментарима или пак низањем других наративних жанрова (неретко анегдота) у паузама, ситуације су које су више пута описане у белешкама фолклориста и етнографа (Ђорђевић Белић 2012: 282).

17 У овом делу рада примери ексцерпирани из транскрибованог разговора нумерисани су тако како су се појављивали у разговору, те за потребе овог рада није ремећен њихов наративни поредак. У том смислу, у раду су анализирани примери који се налазе на самом крају наратива, док су на крају рада анализирани примери који су се појавили на самом почетку.

18 Лингвисти Кларк (Clark) и Геринг (Gerring), анализирајући цитате као облик демонстрације, сматрају да се управо употребом цитата говорник може оградити од одговорности коју носи језик цитата. Тако, на пример, говорници који не би употребили табуисане речи, могу то учинити све док те речи припадају нечијем другом говору. Кларк и Геринг у овом случају разматрају употребу ружних речи као табуисаних (Clark, Gerring 1990: 793). Међутим, вербални табу у традиционалном лечењу очито не припада говору ниједног другог говорника осим оног који са којим се разговара, тако да се модел Кларка и Геринга о непостојању препреке за изговарање табуисаних речи не може применити на овај случај.

вања оваквог знања. Изостављено је и навођење инструмената коришћењих у ритуалу (Ćirković 2008: 158–159). Уобичајена карактеристика наратива о традиционалној медицини јесте навођење успешних излечења – како наводи антрополог Љибинко Раденковић, „Причама о успешним случајевима свог бајања бајалица учвршћује слику о себи у друштвеној заједници којој припада, и код болесника развија сигурност да ће се лечење повољно завршити. Скоро редовно када болесник дође код бајалице, она прича о конкретним случајевима где је њено бајање било делотворно (Раденковић 1996: 27). Иако је фокус фолклористе Смиљане Ђорђевић Белић унеколико другачији, њени закључци донети на основу теренских истраживања су слични: „Будући у говорној ситуацији чврсто интегрисане у оквире говорне „уобичајене” комуникације, приче о излечењима као говорни жанр најпре се додирују и прожимају са тзв. причом о животу. [...] Премда је пажња усмерена на меморате саопштене од стане носиоца (тајног) магијског знања, треба имати у виду да се слични садржаји могу обликовати и као приче болесника о сопственом путу до излечења, одн. и као фабулате у чијем је фокусу искуство другог” (Ђорђевић 2011: 177, 182). Осим примера успешног излечења наративи садрже и елементе као што су: навођење конкретних особа и родбински односи између саговорника и особа које се јављају у нарацији (локалне појединости које истраживач не може знати, али их саговорница упркос томе наводи): *Један човек оћек [3], Баш, ова Ненова сестра, њу избегла одоздол из Мейокије, ња њу седи у род [4], У Зубин Појток, наставник, сад њта је да л’ је ѡрофесор, не знам. Један Мицо Мијачић. Он у војску био, а оће свој [5], Ту ми је био један брајанац, њу ми је била једна снаа са два близначетта из Дријена, ња је њојзи завичина [6], А сад њта ѡраунукица дошла и гледа оће [8], Па једна девојчица, ваки ка моја Сандрица, само мала овала, дошла њу и криви. Она се клела њена баба и мајка, њта је ћерка била у Клину доле уда њта, у Мейокију, ња ѡбегли сад код мајке у Дрен [9].*

Наративи садрже и опис ситуације у којој се наведене особе налазе, као и опис болести или проблема због ког се долази код саговорнице по помоћ: *Качно му искочило овако овде, ко зрно од кукуруза. Плаво, ѡлаво, све мрко ко њта јакница [3], Кривила се мало, знаш, ѡлаче, вршињи, и они лезну ѡуњта, ајде, вала, ћемо да је водимо код мене [4], Нема ѡтелевизор, нема нињта. Оће у Цреѡуљу учи ћаце, ѡслен радног времена доће овде код нас, ѡседи, и ја видела сам гта један дан има нењта на руку. То ни сам знала, а дрући дан доће кад он завио руку завојом [5], Кад је она довела ѡу, оће јој висци брадавица. Видиш, овако. Овде, овде. На сред длана овдек. На руке, на ѡрсѡе, ѡа ја ѡро-, свлачила вако, ѡа ѡу, ѡа ѡу [6], Доће једно ѡаксиратѡно куче ш њима за колима. А они, куѡу, куѡу, куѡу, од оне куће с Превлака. И доће оће, оће ѡочели они да се игру, и доваѡило је оћек ногама. И ѡу, и ѡу, и ѡу, и одвели је у Миѡровицу одма, одведе је оѡтац. Па кад је дошла, ѡсле рекла доле, а доле фала богу, ѡу код нас је био, ја сѡремила ручак, одма доле, ѡта некѡија кошѡтала двесѡта евра ѡѡо су је дали. Не зна они ѡо куче да л има (Бесно.) бесно, да л’ није. Да л’ она вак-*

чинисана [8], *И сад дошли два младића, она ђаволасна, знаш, мало дејте, свако мало дејте оно лејти, да нешто прича дејтеју оном слободи се. Они изашли, ђа се повратили [...]*¹⁹ *Па преврћи се, ђа шумбај се. И она ујутру из Дријена, уџобус ујутру рано иде, она није могла, из Дријена ђовела дијетте и дођоше* [9].

У наведеним одломцима наратива цитати су употребљени углавном у два случаја. Један случај је цитирање дијалога између саговорнице и особа које траже (и добијају) помоћ од ње, а у другом случају цитатима се наводе само речи особа које траже помоћ, или којима сведоче о успешном излечењу, без навођења саговорничиних реплика.

6.1. Цитирање дијалога

С обзиром на то да је су примерима наведени бројни подаци који указују на контекст ситуације о којој саговорница говори, очито је неизбежно да се у наративу појави и цитат дијалога између саговорнице и особе/особа о којима говори. Цитат дијалога с једне стране представља највиши степен динамизовања наратије, а с друге, игра кључну улогу у постизању веродостојности или истинитости исказа у вези са успешним лечењем. Цитирање дијалога представља „говорни перформанс” – особа која исказује нечије речи цитирајући их привремено присваја улогу те особе, игра њену улогу, замишљајући себе као другу особу. У директном цитату, како Вјежбицка наводи, говорник не излаже садржај цитата, већ омогућава слушаоцу да сам „види” о чему се ради, тј. говорник „показује” садржај (Wierzbicka 1974: 272).²⁰

Једна од важних карактеристика цитирања дијалога је изостављање рапортивног оквира (говорник + глагол говорења), у целини или само једног његовог елемента, што се може протумачити чињеницом да је у сваком примеру наведен ситуациони контекст у коме се учесници дијалога налазе.²¹

У примеру [5] изостављен је комплетан рапортивни оквир у саговорничиним аутоцитату: „*Шта ти је то, Мицо?*”, с тим да у овом примеру у непосредном описивању ситуације саговорница наратијом сутерише цитат који ће уследити: *и ја видела сам да један дан има нешто на руку. То нисам знала, а други дан дође кад он завио руку завојом.* С обзиром на то да се у примеру [5] цитира комплетан дијалог, саговорница цитира

19 Ознаком [...] маркирано је изостављање дела текста.

20 Употребу цитата у аутобиографском наративу анализира је Биљана Сикимић (Сикимић 2012а), а анализа је показала да цитати употребљени у аутобиографском наративу такође имају функцију динамизовања ситуације и реферисање на учеснике у ситуацији, којој истраживач није присуствовао.

21 Милош Ковачевић сматра да када се од нужних компонената модела управног говора реализује само део говора лика под наводницима, онда се остварује фрагментарни цитат или фрагментарни управни говор. Фрагментарни цитат подразумева дословно наведени део говора лика укључен у структуру ауторског или неуправног говора (Ковачевић 2012: 21).

говор другог учесника у дијалогу, односно реципијента њеног третмана: „Е”, каже, „ићи ми је”. Каже, „вамо брадавицу имао сам прије војске. У војску ме ојерисали војни лекари, и нијесу могли да је нађу”. „Саг”, каже, „ој јонијем пресечи, саг сам је ојети ишао те сам је ојерисао”. У цитираном говору уочава се изостављање именовање говорника, што се такође може објаснити описаном ситуацијом у наравици. Међутим, у наведеном примеру цитата доследно се употребљава глагол говорења у облику трећег лица једнине презента *каже*,²² којим се сигнализира цитат. Позиција глагола *каже* у примеру варира, он заузима иницијалну или медијалну позицију у цитату, а његово понављање има за циљ да се поново уоквири цитат.²³

Након цитираног говора реципијента саговорничиног третмана маркирана је промена говорника у дијалогу: *И ја, „да ти кажем ја”, велим ја, ал не могу срамоти ме да му кажем*. Рапортивни оквир садржи само именовање говорника *И ја*, након ког следи аутоцитат, с тим да је он без семантичког садржаја, а сама наравица која следи има за циљ описивање контекста у коме се одвија ситуација. Последњи аутоцитат у примеру уоквирен је глаголом говорења *кажем*: *и кажем му: „кад закољете тијелу, узми она јаја, и намажи сирова она, растрљај. Оно нишита ти бидне неће, то исто ис кокошке”*.

Цитирање комплетног дијалога који врши функцију доказа успешног излечења уочава се и у примеру [7]. С обзиром на то да је овај пример издвојен из саговорничиног наратива о конкретном примеру примене лечења, пример садржи само наизменичне цитате учесника у дијалогу. У свим цитатима изостављен је комплетан рапортивни оквир: *И тамо кад сађемо, „ићи ради Бојана?” „Тетка, Бојана ми оздравела. И отишла у Митровицу, се уписала и у школу. Имаш њоклон”. „Бући, дијете, нек она оздрави, за њоклон није важно. Није важно”*. Иако је изостављен рапортивни оквир којим би се маркирали учесници у дијалогу, овај пример сведочи да његово изостављање не омета разумевање ситуације и конверзације. Такође треба истаћи да само навођење цитата, без рапортивног оквира, чини дијалог динамичнијим, а саму наравицу интересантнијом.

Наведени цитати у примеру [7] заслужују анализу још једног детаља, који није у тесној вези са цитирањем дијалога, или оних исказа чији је сведок сама саговорница. С обзиром на то да описи ситуације, навођење контекста у ком се цитат јавља, цитирани дијалози врше функцију постављања веродостојности или истинитости исказа у вези са успешним лечењем, у овом примеру се јавља и цитат из „друге руке”, односно навођење исказа говорника посредно сазнатог. Услов за навођење овог цитата је очито постојање сумње у успешност примене традиционалног

22 Иако глагол *каже* није део цитата, управо његов глаголски лик (треће лице једнине презента) указује на потребу за оживљавањем описиване радње (Ђирковић 2012: 152).

23 У енглеском језику оваква употреба *verba dicendi* у цитатима назива се *re-framing* (Bolden 2004: 1088).

лечења из домена индивидуалног знања традиционалне медицине, а та сумња је изражена цитирањем исказом саговорничиног супруга: *Мене мој муж каже (смеје се), „немој да причаш, бре”*. Осим сумње, може се претпоставити да контекст у коме се јавља потреба за оваквим исказом садржи и елементе стида, срамоте. Међутим, цитат који саговорница наводи, који садржи исказ који она није могла непосредно чути, има за циљ да отклони како сумњу, тако и стид и срамоту: *И ѿај Мицо ју казао, ѿај насѿавник, „Иди код Разуменке, она ће ѿе сѿасе”*. Цитат садржи комплетан рапортивни оквир – говорника: *ѿај Мицо, ѿај насѿавник*, и глагол говорења: *казао*.

Навођење овог цитата у наративији је од изузетног значаја због тога што се у лингвистичкој литератури у последњих неколико деценија лингвисти баве категоријом евиденцијалности у словенским језицима у којима ова категорија није граматикализована (управо у српском језику), тј. није морфолошка категорија. У веома обимној студији Људмиле Поповић о категорији евиденцијалности у српском и украјинском језику (Поповић 2012), наводи се да се у поменутиим језицима (српском и украјинском) евиденцијалност реализује лексички – помоћу одговарајућих уводних конструкција и речи, посредством речи-морфема (везника и партикула), модалних глагола, који имају посебан граматички статус у свим језицима, али и одређеним типовима синтаксичких конструкција (Поповић 2012: 332). Међутим, Поповић, иако детаљно полемисхе о рапортивној евиденцијалности у српском (и украјинском) језику, наводећи глаголе говорења као уводне конструкције (Поповић 2012: 381), ни у једном анализираном примеру не наводи цитате као средство којим се изражава категорија евиденцијалности. Утолико је цитат наведен у наративу саговорнице из Ибарског Колашина важан, јер указује на то да се у усменим наративима јављају конструкције у форми цитата којима се преноси информација из „друге руке”, и које би се могле сматрати средством изражавања евиденцијалности.

Идентичан случај цитирања дијалога, без рапортивног оквира и постигнутом динамиком наративе уочава се и у примеру [9], с тим да у овом примеру цитираном дијалогу претходи опис ситуације, односно опис примењеног третмана: *Ја оно угљење баѿим, ону воду оном деѿеѿиу дам кашикицом ѿроѿуне ѿри ѿѿи, омијем ѿа ѿо лиѿу, на руке, на ноѿе, свѿе. И дам му да ѿа, ону воду у флашиѿу ѿонесе, два-ѿри јуѿра ѿа зайоји. „О, боѿами, ноћас ми се није закривило”. „Рекла сам ѿи ја”*.

У истом примеру наводи се још један случај потребе за применом индивидуалне праксе лечења, такође због лошег спавања детета, вероватно проузрокованим уроком, с тим да је у овом примеру цитирања наведен комплетан рапортивни оквир цитата: *Каѿ ѿослен одвели ѿа код куће, каѿ друѿи ѿѿи ѿа доводе и још с враѿиа она каже, „ја сам добро, баба”*. Иако се и у овом примеру цитира дијалог, саговорница не изоставља да наведе учеснике у дијалогу, укључујући и свој аутоцитат, који је такође уведен рапортивним оквиром: *Каѿ ја ѿиѿам, а ѿрећи ѿѿи каѿ ѿа доведеше, „си*

сјавала добро?”, с тим да овом приликом глагол говорења има семантичку компоненту питања.

Цитирани дијалог који се сменом говорника, у овом случају, уводи целовитим рапортивним оквиром, на самом крају садржи и фрагментарни цитат, тј. цитирани исказ говорника који следи претходно наведени цитат, без иједног дела рапортивног оквира: „*Јесам, а з-инати сам се раздрала, аја, аја, сам да и поилашим*”. Може се претпоставити да је овакво навођење цитираног дијалога, с једне стране увођеног рапортивним оквиром, и с друге, на крају, без икаквог маркирања говорника, и без иједне компоненте рапортивног оквира, такође већ примењени наративни модел динамизовања нарације.

6.2. Цитирање сведочења о успешном излечењу

Осим цитираних дијалога, који свакако врше функцију постизања веродостојности у наративима описаних лечења болести и примењеним третманима, који су део индивидуалног знања традиционалне медицине, у неким примерима цитирају се само коментари говорника, којима се такође постиже веродостојност ситуације, отклањање сумње у позитиван исход лечења. И у овим примерима нарацијом је описан контекст ситуације, те се често цитат наводи без рапортивног оквира, или макар без једног његовог дела.

Тако је у примеру [3] *И он дође ође*, „*аман, имаш ли, снао, да ми даш ону шраву?*” изостављен комплетан рапортивни оквир, али се из контекста може закључити ко је говорник чије се речи цитирају. Саговорничин одговор на цитирано питање је изостављен, односно, нарацијом се даје објашњење, да би се поново цитатом, али овог пута маркираним глаголом говорења *каже*, навела успешност лечења: *Неколико дана, каже, „ишло”*.

Сличан случај цитирања туђих речи које сведоче о успешном излечењу уочава се и у примеру [4] – контекст ситуације, као и опис примењеног третмана дат је непосредно пре наведеног цитата, нарацијом. Сам цитат уведен је глаголом говорења *каже* – у рапортивном оквиру, с обзиром на претходно описану ситуацију нема потребе за именовањем говорника: *Јуије дан кад дошла, богами, каже, „ноћас ми сјавала је”*.

6.3. Цитирање контекста

Иако је контекст у коме се јављају цитати као сведочења о успешном излечењу углавном наведен нарацијом, описом ситуације, ипак два примера показују да се и контекст ситуације у којој се примењује индивидуално знање традиционалне медицине наводи цитатима, са претпоставком да се и у овој ситуацији тежи постизању истинитости.

У примеру [6] детаљно је описан контекст потребе за применом традиционалног лечења. Међутим, на самом крају примера, наведен је цитат рецепијента лечења, којим се изражава та потреба: *Зборим ја нешто, ве-*

зам са сламком и зборим с ѿаничкима. И рекла сам ју да иде Цаја, мајка, ја знам она ми ка унука, да иде кад жене кољу кокошке, знаш ѿиле врајѿови, да узме, ѿо не може она да намаже са два, бре, кад цијела. Па каже, „више, баба, не мођу да идем у школу, срамоѿа ме од насѿавника”. Рапортивни оквир цитата садржи само глагол говорења каже, док сам говорник није именован, с обзиром да је поменут у претходно описаној ситуацији.

Слична је говорна ситуација и у примеру [8] – ситуација, актери ситуације, и самим тим говорници наведени су у наративу, те цитат који је наведен на самом крају цитата, којим се такође цитира и контекст потребе за применом традиционалног лечења (тј. индивидуалног знања традиционалне медицине) не садржи рапортивни оквир, којим би се маркирали како говорник, тако и само говорење: *Па кад дође ѿосле, „ајде, баба, да ми ѿојѿиш олово”*.

7. Закључна разматрања

Антрополошко-лингвистичким теоријско-методолошким приступом у овом раду анализирани су примери ексцерпирани из екстензивног разговора са једном саговорнициом из Ибарског Колашина на тему традиционалне медицине. Сви анализирани примери имају за циљ да покажу употребу и функцију цитата у усменом наративу, почевши од њиховог језичког израза до њихове функције у једном специфичном наративу.

Ексцерпирани примери анализирани су из два аспекта – један аспект анализе указује на употребу цитата у колективним ритуалима заштите од болести. Цитати употребљени у овим наративима формулативног су карактера и део су фолклорног текста, и у њима су формалинлингвистички посмарано задржане све језичке карактеристике оригиналног фолклорног текста – они садрже рапортивни оквир (говорник + глагол говорења), код глагола којима се изражава радња облици времена потпуно се подударају са оригиналним исказом, као и заменице и деиктичке речи. Ипак, наведени примери показују и одређене врсте модификација формуле, односно, фолклорног текста.

Други аспект анализе фокусира се на употребу цитата у наративима о индивидуалном знању традиционалне медицине, које се на простору Ибарског Колашина сматра ексклузивним знањем, датом одабраном појединцу. У том смислу, формула која се изговара приликом лечења представља вербални табу, и она се не сме изговорити неупућеном лицу, тј. истраживачу. Осим примера успешног излечења ови наративи садрже и елементе као што су: навођење конкретних особа и родбински односи између саговорника и особа које се јављају у нарацији (локалне појединости које исраживач не може знати, али их саговорница упркос томе наводи), опис ситуације у којој се наведене особе налазе, као и опис болести или проблема због ког се долази код саговорнице по помоћ.

У наративима о индивидуалном знању традиционалне медицине цитирају се комплетни дијалози између саговорнице и реципијента медицинског третмана, цитирају се сведочења о успешном лечењу, као и контекст у коме се јавља потреба за применом традиционалне медицине. Цитирање дијалога (са рапортивним оквиром или без њега) представља највиши степен динамизовања нарације, али такође игра кључну улогу у постизању веродостојности или истинитости исказа у вези са успешним лечењем.

Осим цитирања дијалога, циљ постизања веродостојности и истинитости о успешности примене традиционалних медицинских третмана остварује се и цитирањем сведочења о успешном лечењу. У овим примерима цитирају се само коментари говорника који су били реципијенти саговорничиних третмана.

Иако су у нарацији веома детаљно описани контекст и ситуација у којима се јавља потреба за применом традиционалне медицине, у малом броју примера из наратива јавља се и цитирање самог контекста. Може се претпоставити да је функција ових цитата у наративу такође постизање истинитости о успешном лечењу, и отклањање сумње у потребу за применом традиционалне медицине.

Из формалнолингвистичке перспективе цитати могу, али и не морају бити уведени рапортивним оквиром, у неким случајевима наведени су само неки његови елементи, али је чињеница да изостављање увода цитата не ремети комуникацију, те истраживач у потпуности и несметано може да прати ток саговорничине нарације.

Истраживањима употребе цитата у наративима, као елемента наративне стратегије, није превише посвећивана пажња у истраживањима евиденцијалности. С обзиром на то да у српском језику (за разлику од неких словенских и балканских језика) категорија евиденцијалности није граматикализована, може се сматрати да су цитати једно од средстава којим се изражава категорија евиденцијалности. Важно је напоменути да и у језицима у којима је евиденцијалност граматикализована, постоје цитати у усменим наративима, који нису разматрани као средства за изражавање евиденцијалности. Ипак, да би ова хипотеза добила своју научну потврду, неопходан је обиман корпус различитих типова усмених наратива, а то даље отвара простор за даља лингвистичка истраживања.

Како сваки научни рад има своја ограничења, тако је и у овом раду изостала анализа употребе цитата у аутобиографском наративу, у табуираним исказима, као и анализа читавог спектра фолклорних текстова различитих ритуала традицијске културе. Важно је нагласити, посебно када је фокус рада на индивидуалном, ексклузивном знању традиционалне медицине, да би веома значајно било истражити начине на које се цитат завршава, јер управо завршетак цитата би могао да укаже и на ставове саговорника о традиционалној медицини као неизоставном елементу традицијске културе локалне заједнице.

Примери

[3] Нека прича ко шта оће, сам ми тад нијесмо то знали, како се звао који болес. Један чоек оћек, ја сам имала ту траву, [лупају плехови]. Један човек оћек, тачно му искочило овако овде, ко зрно од кукуруза. Плаво, плаво, све мрко ко та јакниша. И он дође оће, „аман, имаш ли, снао, да ми даш ону траву?” А ја сам турила у флашицу зрнца та. И дам, поједе. Неколико дана, каже, „прошло”. Па, ди знам. Мож и није од тога. Ја истопим олово децама, они кажу оздравило.

[4] Баш, ова Ненова сестра, ту избегла одоздол из Метокије, па ту седи у род, богами је доводила једну ћеркицу, али једна ћеркица јој беше ђаво. Кривила се мало, знаш, плаче, вришти, и они лезну пута, ајде, вала, ћемо да је водимо код мене. И доведе је она с мајком ту, и ја истопим олово и угасим је тамо угљевље испричам јој све то, један ма, други ма. Јутре дан кад дошла, богами, каже, „ноћас ми спавала је”. Сад ја не знам, лажем [смеје се].

[5] У Зубин Поток, наставник, сад шта је да л' је професор, не знам. Један Мицо Мијачић. Он у војску био, а оће свој. Ми смо имали телевизор онај у, црно-бели у собу, тамо смо седели, и он долазио код нас ту. Нема телевизор, нема ништа. Оће у Црепуљу учи ђаце, послен радног времена дође овде код нас, поседи, и ја видела сам га један дан има нешто на руку. То нисам знала, а други дан дође кад он завио руку завојом. „Шта ти је то, Мицо?” „Е”, каже, „шта ми је”. Каже, „вамо брадавицу имао сам прије војске. У војску ме оперисали војни лекари, и нијесу могли да је нађу”. „Сад”, каже, „оп јонијем пресечи, сад сам је опет ишао те сам је оперисао”. И завио руку, доведе завојом. И ја, „да ти кажем ја”, велим ја, ал не могу срамота ме да му кажем. Стварно сам, ал будала. Тако он може да ми бидне унук, а ја срамота ме да му кажем. И заврачам му тамо, и кажем му: „кад закољете цијетла, узми она јаја, и намажи сирова она, растрљај. Оно ништа ти бидне неће, то исто ис кокошке”. И он узео и макло му се.

[6] Она, ћерко, кад је дошла прошле године оћек, мој човек се згрануо. Ту ми је био један братанац, ту ми је била једна снаа са два близначета из Дријена, па је њојзи завичина. Кад је она довела ту, оће јој виси брадавица. Видиш, овако. Овде, овде. На сред длана овдек. На руке, на прсте, па ја про-, свлачила вако, па ту, па ту, и ја сам јој то заврачала. (А како то, шта то значи, заврачала?) Зборим ја нешто, везам са сламком и зборим с таничкима. И рекла сам ју да иде Цаја, мајка, ја знам она ми ка унука, да иде кад жене кољу кокошке, знаш пиле вратови, да узме, то не може она да намаже са два, бре, кад цијела. Па каже, „више, баба, не могу да идем у школу, срамота ме од наставника”.

[7] И тамо кад сађемо, „шта ради Бојана?” „Тетка, Бојана ми оздравела. И отишла у Митровицу, се уписала и у школу. Имаш поклон”. „Ћути дијете, нек она оздрави, за поклон није важно. Није важно”. Њу срамота била, како то. Мене мој муж каже [смеје се], „немој да причаш, бре”. Ма слуша, Живко, ја не причам, ја и не зовем. Неко чује и дође. И тај Мицо ју казао, тај наставник, „Иди код Разуменке, она ће те спасе”. Све ју се вратило.

[8] (А значи, то вам свекрва рекла пре него што је умрла?) А-а, она ми казала, кад је хтела да умре, а ја сам писала, нисам могла да упамтим, не могу, и ја сам писала. „Ово овако, ово овако, ово овако”. А сад та параунукица дошла и гледа ође. Њој сам била топила олово, она се плаши. Дође једно таксиратно куче ш њима за колима. А они, куту, куту, куту, од оне куће с Превлака. И дође ође, ође почели они да се играу, и доватило је ођек ногама. И ту, и ту, и ту, и одвели је у Митровицу одма, одведе је отац. Па кад је дошла, после рекла доље, а доље фала богу, [лупају лонци, не чује се] ту код нас је био, ја спремила ручак, одма доле, та некција коштала двеста евра што су је дали. Не зна они то куче да л има (Бесно.) бесно, да л’ није. Да л’ она вакцинисана. Па кад дође после, „ајде, баба, да ми топиш олово”.

[9] Ја оно угљење бацим, ону воду оном детету дам кашикицом прогуне три пут, омијем га по лицу, на руке, на ноге, свуђе. И дам му да га, ону воду у флашицу понесе, два-три јутра га запоји. „О, богами, ноћас ми се није закривило”. „Рекла сам ти ја”. Па једна девојчица, ваки ка моја Сандрица, само мала овала, дошла ту и криви. Она се клела њена баба и мајка, та је ћерка била у Клину доле удата, у Метокију, па побегли сад код мајке у Дрен. И сад дошли два младића, она ђаволасна, знаш, мало дете, свако мало дете оно лети, да нешто прича детету оном слободи се. Они изашли, па се повратили. „О, лепо ли је!” Та два дечака. Па рече, преко ноћи, оно, па плачи, па држ, па прж, „па боли ли те што?” Па преврћи се, па тумбај се. И она ујутру из Дријена, утобус ујутру рано иде, она није могла, из Дријена повела дијете и дођоше. (А јел може мајка да урекне дете?) Може. Може. Кад послен одвели га код куће, кад други пут га доводе и још с врата она каже, „ја сам добро, баба”. Кад ја питам, а трећи пут кад га доведеш, „си спавала добро?” „Јесам, а з-инат сам се раздрала, аја, аја, сам да и поплашим.”

Литература:

Божовић, Б. 1988: Благоје Божовић, Израда црепуља у селу Бубе, *Гласник Музеја Косова и Метихије*, 15–16, Приштина, 235–240.

Божовић, Б. 1988а: Благоје Божовић, Легенде из Ибарског Колашина, *Новојазарски зборник*, 12, Нови Пазар, 123–126.

Божовић, Б. 1990: Благоје Божовић, У Угљаре доведоше дику: фолклористичка традиција Ибарског Колашина, *Стремљења*, 30/6–7, Приштина, 32–47.

Божовић, Б. 1997: Благоје Божовић, *Народни животи у Ибарском Колашину*, Приштина: Нови Свет, Зубин Поток: „Стари Колашин”.

Божовић, Б. 2005: Благоје Божовић, *Животи и обичаји народни у Ибарском Колашину*, Зубин Поток.

Божовић, М. 2002: Маринко Божовић, *Говор Ибарског Колашина*, Приштина: Институт за српску културу, Косовска Митровица: Филозофски факултет.

Ђорђевић 2008: Смиљана Ђорђевић, Магијски текст бајања: између вербалног табуа и фолклоризма, у: Ненад Љубинковић, Снежана Самарџија (ур.), *Српско усмено стваралаштво*, Београд: Институт за књижевност и уметност, 389–430.

- Ђорђевић 2011: Смиљана Ђорђевић, Приче о (успешним) излечењима: оквири говорног жанра, у: Мирјана Детелић, Снежана Самарџија (ур.), *Жива реч. Зборник у част проф. др Наде Милошевић Ђорђевић*, Београд: Балканолошки институт САНУ, Филолошки факултет Универзитета у Београду, 165–189.
- Ђорђевић Белић 2012: Смиљана Ђорђевић Белић, Методологија теренског истраживања фолклора: текстуализација усмене епике, у: Бошко Сувајџић (ур.), *Српско усмено стваралаштво у интеркултуралном коду*, Београд: Институт за књижевност и уметност, 277–309.
- Карановић (ур.) 2014: Зоја Карановић (ур.), *Биље у традиционалној култури Срба. Приручник фолклорне етноботанике II*, Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет.
- Карановић, Јокић (ур.) 2014: Зоја Карановић, Јасмина Јокић (ур.), *Биље у традиционалној култури Срба. Приручник фолклорне етноботанике*, Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет.
- Ковачевић 2000: Милош Ковачевић, Прегнација у ауторској дидаскалији, *Стилистика и драматика стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин, 245–261.
- Ковачевић 2012: Милош Ковачевић, О граматичко-стилском терминосистему туђег говора, *Српски језик – студије српске и словенске*, 17, 13–38.
- Лутовац 1954: Милисав Лутовац, Ибарски Колашин, *Српски етнографски зборник*, XLVII, Београд, 55–188.
- Макарцев 2014: Максим Максим, *Эвиденциальность в просторанстве балканского шекша*. М.; СПб.: „Нестор-История”.
- Панић Церовски 2012: Наталија Панић Церовски, Прозодијски и паралингвистички маркери цитирања у разговорном језику, *Анали Филолошког факултета*, 24/ 1, 141–154.
- Панић Церовски 2013: Наталија Панић Церовски, Цитирање у формалном и неформалном дискурсу, у: Александра Вранеш, Љиљана Марковић (ур.), *Културе у дијалогу. Филологија и интеркултуралност*, књ. 1, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 177–196.
- Плотникова 1996: Анна А. Плотникова, *Материалы для этнолингвистического изучения балканославянского ареала*, Москва: Российская академия наук. Институт славяноведения.
- Поповић 2012: Људмила Поповић, *Контрастивна драматика српског и украјинског језика: Таксис и евиденцијалност*, Београд: Српска академија наука и уметности.
- Раденковић 1996: Љубинко Раденковић, *Народна бајања код Јужних Словена*, Београд: Балканолошки институт САНУ, Просвета.
- Рајић 2010: Јелена Рајић, Слободан индиректан говор – језичка реализација полифоничног исказа у наративном дискурсу, *Српски језик – студије српске и словенске*, 15/ 1–2, 515–524.
- Сикимић 2012: Биљана Сикимић, Тимски теренски рад Балканолошког института САНУ. Развој истраживачких циљева и метода, у: Милина Ивановић Баришић (ред.), *Теренска истраживања – поетика сусрета*, Београд: Етнографски институт САНУ, 167–198.
- Сикимић 2012а: Биљана Сикимић, Београд као другост, у: Сања Лазаревић Радак, Милан Орлић (ур.), *Балканска другост и другост на Балкану*, *Свеске* 105, Панчево: Мали Немо, 55–69.
- Сикимич 2014: Б. Сикимич, Запланированные цели и реальные результаты: полевая работа группы сотрудников Института балканистики САНУ, *Карпато-балканский диалектный ландшафт. Язык и культура* 2012–2014, Вып. 3, Москва: Российская академия наук. Институт славяноведения, 31–69.

- Сикимић 2014: Биљана Сикимић, Како разговарати о биљкама?, у: Зоја Карановић (ур.), *Биље у традиционалној култури Срба. Приручник фолклорне ботанике II*, Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, 113–124.
- Стојановић (ур.) 2009: Миљана Стојановић (ур.), *Ибарски Колашин. Природа и традицијска култура*, Крагујевац: Центар за научна истраживања Српске академије наука и уметности и Универзитета у Крагујевцу.
- Тодорова Пиргова 2003: Ивета Тодорова Пиргова, *Баянија и маџи*, Софија: БАН Марин Дринов.
- Ћирковић 2007: Светлана Ћирковић, Традиционална култура Влаха североисточне Србије. Могућности секундарне анализе теренске грађе, у: Војислав Становчић (ур.), *Положај националних мањина у Србији*. Београд: Српска академија наука и уметности, 447–480.
- Ћирковић 2009: Светлана Ћирковић, Из народне медицине Ибарског Колашина, у: Миљана Стојановић (ур.), *Ибарски Колашин. Природа и традицијска култура*. Крагујевац: Центар за научна истраживања Српске академије наука и уметности и Универзитета у Крагујевцу, 151–160.
- Ћирковић 2012: Светлана Ћирковић, *Стереотипи времена у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије*, Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Фридман 1982: Виктор Фридман, Некои забелешки за индиректниот говор и прекажувањето во македонскиот и албанскиот јазик, *Македонски јазик*, XXXII–XXXIII, Скопје, 769–776.
- Bolden 2004: Galina Bolden, The quote and beyond: defining boundaries of reported speech in conversational Russian, *Journal of Pragmatics*, 36, 1071–1118.
- Clark, Gerring 1990: Herbert H. Clark, Richard J. Gerring, Quotations as Demonstrations, *Language*, 66/ 4, 764–805.
- Ćirković 2007: Svetlana Ćirković, Bože me oprosti šta ću pričam pred teбом, *Antropologia. Petničke sveske*, 62, Valjevo, Istraživačka stanica Petnica, 159–168.
- Ćirković 2008: Svetlana Ćirković, Stvarnost kosovske enklave: autopercepcija tradicionalnog lečenja, у: Saša Nedeljković (ur.), *Savremena kultura Srba na Kosovu i Metohiji*. Kruševac: Баштиник, 147–181.
- Friedman 1982: Victor A. Friedman, Reportedness in Bulgarian; Category or stylistic Variant?, *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics*, XXV/XXVI, Slavica Publisher, INC., 149–163.
- Friedman 1986: Victor A. Friedman, Evidentiality in the Balkans: Bulgarian, Macedonian and Albanian, in: Johanna Nichols, Wallace Chafe (eds.), *Evidentiality: The Linguistics Coding of Epistemology*, Norwood NJ: ALEX, 168–187.
- Holt 1996: Elizabeth Holt, Reporting on Talk: The Use of Direct Reported Speech in Conversation, *Research on Language and Social Interaction*, 29/ 3, 219–245.
- Johansen 2011: Marianne Johansen, Agency and responsibility in reported speech, *Journal of Pragmatics*, 43, 2845–2860.
- Lampropoulou 2011: Sofia Lampropoulou, Havin a Say: Direct Speech representation in Greek youth storytelling, *Journal of Pragmatics*, 43, 3374–3386.
- Panić Cerovski et al. 2012: Natalija Panić, Maja Đukanović, Borko Kovačević, Novi markeri citiranja u srpskom i slovenačkom jeziku, у: Бојана Димитријевић (ур.), *Филологија и универзитет*, Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 121–131.
- Svanberg, Łuczaj (eds.) 2014: Ingvar Svanberg, Łukasz Łuczaj (eds.), *Pioneers in European Ethnobiology*, Uppsala Universitet.
- Wierzbicka 1974: Anna Wierzbicka, The Semantics of direct and indirect discourse, *Papers in Linguistics*, 7, 267–307.

**THE USE OF QUOTATIONS IN ORAL NARRATIVES OF TRADITIONAL
MEDICINE IN IBARSKI KOLAŠIN: FROM TRUTHFULNESS TO EVIDENTIALITY**

Summary

In this paper theoretical and methodological approaches of linguistic anthropology are applied in order to analyze examples from extensive interview about traditional medicine with one participant from Ibarski Kolasin. The analysis aims to show the distinction between quoting the formula in the narratives of the collective knowledge of traditional medicine, which are part of the folklore, and use of quotations in the narratives of individual knowledge of traditional medicine. On the other hand, the use of quotations in the narratives of individual knowledge aims to dynamise conversation, contribute to the truth of tales and remove doubts about the success of the applied traditional treatment.

Key words: field research, oral narratives, traditional medicine, quotations

Svetlana Ćirković